

ПОХОДЖЕННЯ І ЗНАЧЕННЯ НАШОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ІМЕНІ

Палінчак Микола Михайлович,

кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародних відносин, декан факультету міжнародних відносин, директор Інституту державного управління та регіонального розвитку

Галда Павло Павлович,

кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин факультету міжнародних відносин Ужгородського національного університету

Немає у світі жодного національного імені, яке б викликало стільки ненависті, злоби, нападів, облудної пропаганди, як назва нашої країни й народу "Україна", "українці", "Український".

Хто тільки не топтався по нашому славному національному імені!

Наше давнє національне ім'я називають "уродливим", "безобразним", огидним, вигаданим злочинцями, нічого не вартим, баламутним. Східні "стратегічні партнери" базикають, ніби назви "Україна" й "український народ" вигадали євреї, німці, поляки, аби шкодити Росії. В царській Росії назва "Україна" й "українці" таємним указом від 1863 р. була адміністративно заборонена. Будь-що намагався "ліквідувати" українську проблему заборонаю національних назв "Україна" й "українець" й угорський уряд. Угорська влада на офіційному рівні і в побутовій практиці свідомо використовувала у XIX-XX ст. для означення українців Закарпаття до півдню різноманітних химерних назв: "орос", "мадяророс", "угроорос", "угророс", "русім" або "рутени" і навіть "греко-католицькі мадяри". З якоюсь фізіологічною злобою й інші режими (радянсько-московський, польський, румунський) намагалися знищити наше національне ім'я, розбудувати Україну без українців.

Слова "Україна" й "українці" і нині у багатьох недругів викликають лють і невмотивовані напади агресивності. Це не перебільшення. Українофобством аж кишать газети та "академічні" часописи сусідніх та далеких держав.

Уже не перше століття проблема походження назв Україна, українці привертає увагу вчених. За розгадку таємниці назви Україна кілька разів брався Михайло Грушевський, але якогось оригінального рішення він так і не спромігся знайти і зупинявся то на значенні "окраїна", то на значенні "крайні землі", "пограниччя" (останнє з них він наводить в своїй "Історії України-Руси"). Найвидатніший український історик у брошурі "Хто такі українці і чого вони хочуть" усупереч історичним фактам дописався до того, ніби наше стародавнє національне ім'я пішло від ...Шевченка! [4,180-181].

Значно ближчим до істини був учень М. Грушевського Іван Крип'якевич. У своїй "Короткій історії

України" він подає таку дефініцію: "Наш рідний край називається Україна. Названо його так тому, що він лежав на краю Європи, в сусідстві коло Азії" [9, 3].

Точка зору І. Крип'якевича дещо співзвучна поглядам польських письменників-романтиків XIX ст., які в своїх писаннях створюють демонічний образ України. Посилаючись на етимологію слова "Україна" (в його польському тлумаченні), вони дійшли висновку, що її окраїнність має передусім метафізичне, ірраціональне значення. Українці – це плем'я, що оселилося на пекельному боці Стікса. Життю в Україні, на їхню думку, постійно загрожує знищення, поразка, з якої воно відроджувалося тільки для того, щоб бути знищеним черговою хвилею смерті. Україна – не окраїна якоїсь держави, а окраїна цілого світу, на схід і північ від неї – ніщо, Тартарія. Цієї окраїни людського світу, цієї проклятої землі, "де по степах водиться безум і всілякі марева", просто вже не досягала Божа ласка, лише гнів Божий [14,175-176].

У науковій і публіцистичній літературі є й інші різні спроби дати інтерпретацію слову "Україна", не обмежуючись лише свідченням Іпатіївського літопису від 1187 р., де фіксується перша згадка цього етноніму. М. Брайчевський вважає назву "Україна" похідною від апеллятивного терміна "країна" як синоніма держави і визначає ареал його поширення в межах Південної Русі, що відповідає сучасній території нашої держави [2, 9]. Проте існували й інші спроби дати тлумачення цьому слову. Одна із них, яку можна вважати суто лінгвістичною, пов'язує його з іраномовним коренем, зафіксованим у літописних джерелах, "Окр", що легко переходив в "укр" і означав "країну орачів", тобто землеробів, якими і були традиційно українці на своїх родючих землях ще з часів трипільської культури [3,35]. Назва нашої держави далеко не всім відома. На превеликий жаль, наш український (точніше, малоросійський) академік П. Толочко разом зі своєю командою не визнає слова "Україна" за власну назву, лишень як самоназву в розумінні "порубіжжя". Більше того, в статті "Назва "Україна" в південноруських літописах і актових документ-

тах" П. Толочко навіть фальсифікує цитати із наших давніх літописів. Наприклад, відому цитату із Галицько-Волинського літопису автор наводить у російському виразі, в слові "Україна" навіть викидає літеру "у" і пише "країна" [6,2].

Етнімічний хаос зумисне створюють і переписувачі нашої історії в зарубіжжі. До прикладу, Орест Субтельний у відомій багатьом студентам книзі "Україна" не моргнувши оком пише: "Україна - значить "земля, що лежить скраю". Отож, автор підспівує збанкрутілим московським псевдотеоріям [15,11].

Омелян Прицак із Нью-Йорка випереджує всіх істориків діаспори та самої України. Він свої дослідницькі досягнення взагалі формулює на смаки грошовитих замовників з однієї з країн Близького Сходу. Він ладен заново переписати "Повість минулих літ", виправити київського літописця, аби догодити згаданим особам. Прибравши позу народного трибуна, науковець - професор Гарвардського університету - О. Прицак закликає українців вивчати тюркські мови та особливо іврит. Інакше нам, неосвіченим селякам, мовляв, нізачо не збагнути походження та значення нашого національного імені [6,3].

Зброєю для оборони нашого стародавнього імені була і є надрукована ще 1936 р. у Празі (і перевидана 1992 р. у Дрогобичі) книга великого патріота й оборонця самостійності України Сергія Шелухина під назвою "Україна - назва нашої землі з найдавніших часів".

Сергій Шелухин (1864-1936) народився на Полтавщині, здобув вищу юридичну освіту. Був Генеральним суддею УНР, членом Центральної Ради, міністром судових справ в уряді Голубовича (лютий-квітень 1918р.). За часів гетьманату - член Державного Сенату і голова мирних переговорів з РРФСР. У 1918 р. виконував обов'язки міністра юстиції в уряді Директорії, обирався членом української делегації на мирній конференції в Празі (1919 р.).

З 1921 р. жив у Чехо-Словаччині. Працював професором карного права Українського вільного університету та Українського педагогічного інституту ім. Драгоманова у Празі (1924-1925). Є автором ряду наукових праць з історії українського права. Активно займався публіцистикою, друкувався у різноманітних українських часописах. Помер у Празі, де його і поховано.

Найважливішою і найціннішою частиною наукової спадщини С. Шелухина є згадана монографія. Як ніхто, дослідник зумів глибоко схопити психологічну глибину і виразність імені "Україна". Глибоко відчув таємницю її привабливості і зв'язок її з історією українського народу. Треба дякувати Бо-

гові, що ця книга існує, її й досі не заступило жодне дослідження такого роду, навіть ті розвідки, що з'явилися останнім часом.

Зреферуємо основні ідеї і положення опертої на велику джерельну базу книги С. Шелухина.

Без свого імені не буває народу, як і зв'язаних з іменем прав, свобод, культури. Ім'я стоїть на сторожі національних прав і свободи носіїв його, доводить вчений [16,85,218].

Творчий дух нації, що живе з найдавніших часів до нині в душі українського народу, органічно зв'язаний з іменем "Україна", яке носить і територія, і культура, і нація. За Шелухиним, в імені українського народу прихована велика, майже містична сила. Національне ім'я Україна являє для нашого народу щось чарівне, привабливе, повне чарівної сили і живого життя. В імені "Україна" з давніх давніх безсмертно живе дух нації, ідеали і мрії народу.

Сергій Шелухин переконує читачів у тому, що, на протигагу штучній, рафінованій назві "Росія", наше національне ім'я не є кабінетною вигадкою вчених чи політиканів. Слово "Вкраїна" чи "Україна" віддавна виступає в ролі власної назви великої держави великого народу.

Дослідник-патріот робить цікаве спостереження, що в нашому історичному фольклорі слово "Україна" асоціюється з поняттям волі. Ім'я України є символом свободи і гаслом боротьби за неї. Сама земля, украяна мечем і напоєна потом і кров'ю героїв, промовляє до живих і ненароджених поколінь голосом предків з гаслом: "Україна понад усе!" Все, що повставало і боролось проти неволі, захищало свободу, завжди гуртувалося під цим іменем. Тисячі відомих і безіменних патріотів полягли на полі слави з іменем Україна в серці і на устах [16, 219, 228-229, 241, 242, 243,246, 247, 248].

Сергій Шелухин наводить низку яскравих прикладів з історії та творів народної словесності, які вказують на містичну, непідвладну розуму силу назви "Україна".

В пісні "Стоїть явір над водою" співають: "Ой поїхав з України козак молоденький, оріхове сіделечко ще й кінь вороненький, ой поїхав в Московщину та там і загинув, свою рідну Україну на віки покинув. Велів собі насипати високу могилу, казав собі посадити в головах калину: будуть пташки прилітати калиноньку їсти, будуть йому приносити з України вісти". Цілком ясно, що Московщина - чужина, а Україна - рідна земля. Це не "окраїна" і не "пограниччя", а така сама, окрема територія, як і Московщина, а назва "Україна" таке саме ім'я окремої землі, як і назва "Московщина", "Московія", що була поширена аж до початку XVII ст. На своїй землі щастя і вмерти, бо на чужині можна ли-

ше "загинуть". Варте уваги й те, що у росіян червоний колір улюблений: він колір радощів. В українців же навпаки: червоний колір (червона калина) - це колір смутку і скорботи.

В думі про Байду-Вишневецького, якого вбито 1575 р., співають, що турецький султан хотів перетягти славного князя на свій бік і обіцяв йому, якщо той зрадить свій народ і свою віру, віддати за нього свою дочку і зробити його "паном (володарем) на всю Україну". Байда відмовився, і його повішено за ребро так, щоб він дивився на Вкраїну і мучився.

1649 р. Морозенко, український патріот із шляхти, потрапив до поляків у полон. Його катували, "живцем нього серце рвали" і поставили на могилу, промовляючи: "Дивись тепер, Морозенку, на свою Вкраїну!" [16,89].

Московський кат Меншиков в 1709 р., використовуючи "українську заразу", поставив у Переволочиш над Дніпром ешафоти так, щоб катовані на них жертви для більшого страждання дивилися на свою Батьківщину — Україну. З цього приводу французький історик Лесюр, якого цитує Шелухин, у своїй "Історії козаків" (1812) зауважив, що після Полтавської битви "цар Петро, Шереметьєв, Меншиков та інші москвини мучили, катували, знущалися над українським населенням, маючи в тім насолоду". В іншій місці книги Лесюр констатував, що "такою жорстокістю перейнята вся московська раса, тому й цар у них такий" [16,89].

В уяві народу Україна є живою істотою, яка вкупі зі своїми дітьми-українцями радіє, веселиться, сумує, плаче, журиться, повстає, бореться за волю і правду на землі. Україна - це не шматочок землі, не окраїна чужої держави, не пограниччя, а "Великий Світ", велика земля, великий народ, якого не судилося знищити "воріженькам". В універсалах Богдана Хмельницького наш народ іменується "братами, яких одна мати Україна породила" і які повинні "помогти своїй Матері Україні, що свободою дарувати буде", повинні "від ярма Матір Україну освободити". Отже, Україна - матір українського народу. Народ - це сини і дочки України. Україна - це земля українського народу, яка його породила. Цілий народ - це велика сім'я. Деякі учені твердять, що таке сприймання своєї нації існує в Україні близько семи тисяч років.

Навіть чужі люди підмітили особливу чаруючу моральну силу в слові "Україна" - її інтимно глибокі зв'язки між українською душею й іменем "Україна". У французького мислителя XVIII ст. Вольтера Україна - це народ, нація, земля українська, як жива істота, що дихає свободою й стремлінням до неї. В "Історії Карла XII" він написав: "Україна завжди прагне до свободи, бажає свobodної волі, завжди прагне до свободи". Ось чому ім'я Україна таке рідне, привабливе та дороге нашому народові і та-

ке ненависне поневолювачам, ворогам свободи і життя. Чужа за походженням і духом назва "Русь", констатує Шелухин, для українців ніколи не сполучалася з обіцянками і надіями дарування свободи і тому не викликає до себе високих та інтимних відчужень (16, 144). Конкуренції з споконвічним народним іменем "Україна" вона не витримала, як це чітко показав революційний зрив народу в 1917 р.

С. Шелухин каменя на камені не залишає від облудних "теорій", які доводять, ніби назва "Україна" означає окраїну Польщі чи Московії. Княжа Україна в IX-X віках, коли ні Польської, ні Московської держави ще не існувало, була вже великою і могутньою державою. Окраїна є завше менша своєї цілості, до якої належить. Етнографічна територія України разів в 5 більша від території етнографічної Польщі. Україна існувала, коли Московської держави, яка завдячує своїй появі татарам і ханам, ще на світі не було. Що було раніше - слово "Україна", "країна" чи "руси", "руська: земля"? Учений доходить логічного висновку, що слово "країна", "край" більш давнє, бо це слово притаманне всім південнослов'янським народам і воно існує від тих часів, від яких існує сам народ.

Нові дослідження вітчизняних вчених проливають додаткове світло на проблему і вказують: наше національне ім'я, як і назва нашої держави, значно давнішого походження, ніж це уявляв собі в 30-х роках С. Шелухин, і сягають V тис. до РХ. Цікаву наукову версію розробив ужгородський філолог Василь Багринець. На думку науковця, в основі хороніма Україна лежить назва першої на нашій землі держави Троянь, котра згадується у Слові "О полку Ігоревім" і Велесовій книзі. Наші далекі предки носили назву Уктріяни, що значить укі, учені трояни, а ця назва протягом тисячоліть зазнала низки змін і набула форми українці. Одночасно видозмінювалась і назва нашої батьківщини, яка в кінцевому підсумку утвердилась у формі Україна [1,37].

Павло Крат у своїй книзі "Українська стародавність" доводить, що в нашій історії була ще "Вавилонська Україна", Сумерівська Україна, Галаринська Україна, Подільська Україна тощо" [8,45].

Історики, археологи, лінгвісти Англії, Індії, США, Франції змушені були визнати що, "земля, яка сьогодні зветься Україною, є Батьківщиною Індо-європейських народів - англо-саксів, тевтонів (германців), латинян, греків і коліскою їхньої культури і цивілізації". Французький археолог М.Буль ствердив, що арійська раса й культура прийшли в Західну Європу з України [12,102]. Президент Індії Дж. Неру у книзі "Погляд на всесвітню історію" писав про існування ще з V тис. до н.е. від річки Гангу до Рейну величезної українсько-індійської держави [11,131].

У праукраїнській мові, яку до Індії ще в VI-V тисячолітті до н.е. занесли наші предки, де вона й стала всеіндійською літературною мовою, названою "санскрит" (культурна, впорядкована мова, готова до вжитку), є розгадка дослівного значення слова "Україна" як "величезна могутня держава" [7,11].

Ніби заглядаючи в пострадянське майбутнє, професор С. Шелухин застерігає: "З іменем свого народу кожен народжується і вмирає. Тому ім'я "Україна" й "Українець" не умовне і не штучне і зрکتися його ніяк не можна, хіба тільки зрадити Україні ренегатством. Тим то іменем за народністю дорожить кожна свідомо людина і народ, та й повинна дорожити, бо брак свого природного постійного імени обезличує, робить кожного "без роду і пле-

мені", без природного найближчого і найріднішого робить порабощеним чужому і слугою його, одірваним од свого пня" [16,88].

Ми є свідками того, що мрії і передбачення палкого патріота рідного краю С. Шелухина нині стають реальністю. Дані Всеукраїнського перепису населення 2001 р. заманіфестували прагнення українців бути єдиною нацією, єдиною країною. Люба серцю вченого стародавня національна назва переможно утверджується у свідомості мільйонів земляків з різних закутий країни, зростає моральне значення слів "Україна" й "українець". Всупереч лихоліттям і ніби насміхаючись над асиміляторськими потугами різноманітних "доброзичливців", українство вперто пробивається, мов трава крізь асфальт.

Список використаних джерел:

1. Багринець В. Коли і як виникли назви Україна, українці? - Ужгород: Гражда, 1997.
2. Брайчевський М. Конспект історії України. Нова концепція // Старожитності. - 1991, ч. I-VI.
3. Грабовський С. та ін. Нариси з історії українського державотворення. - К.: Генеза, 1995.
4. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть // Політологія. Кінець XIX - перша пол. XX ст. Хрестоматія - К.: Світ, 1996. - С. 178-189.
5. Донцов Д. Дух нашої давнини.-Дрогобич: Відродження, 1991.
6. Кобилюк В. Звідки ж походить назва "Русь - Україна" і "тризуб" // Освіта. Всеукраїнський громадсько-політичний тижневик. 2000. - № 34. - С.2-3.
7. Кочергина В. Санскритско-русский словарь. - Москва: Наука, 1987.
8. Крат П. Українська стародавність. - Торонто, 1958.
9. Крип'якевич І. Коротка історія України: Підручник для початкових шкіл. - Київ-Львів-Відень: Вернигора, 1918.
10. Наконечний С. Украдене ім'я. - Львів, 2002,
11. Неру Дж. Взгляд на всемирную историю. - Т.І. - Москва, 1989.
12. Рен-Бойкович В. Колиска людства. - Нью-Йорк, 1983.
13. Січинський В. Чужинці про Україну. - Львів: Світ, 1991.
14. Сосновська Д. Віщування Вернигори: Про романтичне захоплення Україною // Всесвіт. Журнал іноземної літератури. - 1994. - №9. - С. 169-178.
15. Субтельний О. Історія України. - Київ, 1991.
16. Шелухин С. Україна - назва нашої землі з найдавніших часів. - Прага, 1936/1937.